

ilahiyat akademi

Sayı: 17, 2023, ss. 117-146

Issue: 17, 2023, pp. 117-146

İncillerde ve Kur'an'da Hz. İsa'nın Şahsiyeti

The Personality of Jesus in the Bibles and the Qur'an

Harun Baş

Öğretmen, Ordu Milli Eğitim Müdürlüğü
Teacher, National Education Directorate
Ordu/Türkiye

harunvebas@gmail.com | ORCID: [0009-0004-4454-7427](https://orcid.org/0009-0004-4454-7427) | ROR ID: [00jga9g46](https://ror.org/00jga9g46)

Makale Bilgisi Article Information

Makale Türü Article Type

Araştırma Makalesi Research Article

Geliş Tarihi Date Received

11 Mayıs 2023 11 May 2023

Kabul Tarihi Date Accepted

21 Haziran 2023 21 June 2023

Yayın Tarihi Date Published

23 Haziran 2023 23 June 2023

İntihal Plagiarism

Bu makale, Turnitin yazılımı ile taranmıştır. This article has been scanned with Turnitin software. No plagiarism detected.

Etik Beyan Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Harun Baş). It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Harun Baş).

CC BY-NC 4.0 lisansı ile lisanslanmıştır. Licensed under CC BY-NC 4.0 license.

Baş, Harun. "İncillerde ve Kur'an'da Hz. İsa'nın Şahsiyeti". *İlahiyat Akademi* 17 (Haziran 2023), 117-146. DOI: [10.52886/ilak.1295770](https://doi.org/10.52886/ilak.1295770)

Atıf/ Cite as

Baş, Harun. "The Personality of Jesus in the Bibles and the Qur'an". *Theological Academia* 17 (June 2023), 117-146. DOI: [10.52886/ilak.1295770](https://doi.org/10.52886/ilak.1295770)

Özet

Makalemizde Hz. İsa'nın İncillerde ve Kur'an'da yer alan şahsiyeti ile ilgili bilgiler arasında farklılık olup olmadığı, bir farklılık varsa bunların tahrif belirtisi mi, yoksa kaynaklarda farklı zikredilen şahsi özellikler mi olduğu, farklı zikredildiyse bunların ne anlama geldiği gibi sorulara cevap aranmaktadır.

Dokümantasyon metodu kullanılarak öncelikle Hıristiyanlık ve İslâm dini kaynaklarında İsa'nın nasıl tanıtıldığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Daha sonra İncillere ve Kur'an'a başvurularak İsa'nın şahsiyeti tespit edilmiştir. İsa'nın şahsiyeti ile ilgili Hıristiyanların kutsal kitaplarının tefsirleri ve Kur'an tefsirleri, ansiklopediler, kitaplar, dergiler ve makalelerden istifade edilen bilgiler fişlenip tasnif edildikten sonra telif edilmiştir. Hz. İsa, tarihsel bir şahsiyet olarak yaşamı üzerinde en fazla yorum yapılan peygamberlerden birisidir. Gerek Hıristiyan ilahiyatçılar gerekse İslam İlahiyatçıları tarafından doğumu, çocukluğu, gençliği, ölümü ve tekrar dirilerek dünyaya gelmesi gibi konular yıllardır tartışılmaktadır. İlahiyatçılar tarafından tartışılan meseleler insanlar tarafından merak edilmiş ve birçok eser ortaya konularak inceleme konusu yapılmıştır. Tartışılan konular genelde İsa'nın hayatı hakkında bilgi veren kaynaklar, Hıristiyanlar açısından İnciller ve İncil yorumları; Müslümanlar açısından ise Kur'an-ı Kerim, tefsir kitapları ile hadis kaynakları olmuştur.

Öte yandan Hz. İsa'nın, Allah tarafından seçilen bir peygamber olması ve yaşamı üzerinde en fazla yorum yapılan tarihsel bir şahsiyet olması ilgi çekicidir. Hıristiyan ilahiyatında İsa'yı kendisine konu alarak, şahsiyetini ve yaptıklarını ortaya koymaya çalışan kristoloji adı altında bir bilim dalı bile ortaya çıkmıştır. İsa'nın Havarisi Petrus'un ifadesine göre İsa'nın, Mesih olarak kabul edilişi, Hıristiyan ilahiyatçıları tarafından kristoloji ilim dalının doğuşunun kaynağı olarak kabul edilmektedir.

İsa Mesih, Nasıralı Yahudi bir peygamber olarak Hıristiyan dininin merkezinde yer almaktadır. Bu sebepten dolayı İsa'nın İncillerde ve Kur'an'da yer alan şahsiyeti karşılaştırmalı olarak ortaya konulmaya çalışılmıştır. İsa'nın, İncil metinleri ve Kur'an metinleri arasında nasıl bir farklılıklar arz ettiğini ortaya çıkarmak kanaatimizce faydalı olacaktır.

İsa'nın şahsiyeti İncillerde yer, zaman ve kişiler gibi detaylara girilerek anlatılmasına rağmen Kur'an'da detaylara yer verilmeden bir olgu olarak ortaya konmuştur. Hıristiyan itikadında Hz. İsa, birçok Hıristiyan'ın temel inancı olan teslis (üçleme)i oluşturan unsurlardan biri olarak görülmektedir. Hıristiyanlara göre Hz. İsa bir peygamber değil, ezelden beri var olan Tanrı sözü, Tanrı ile özde bir olan Tanrı'nın oğludur. Yine Hıristiyan inancına göre İsa, aslen Tanrı ile beraber olduğu halde, Hz. Âdem'in cennetten kovulmasından sonra günahla yaşayan insanları günahlarından arındırarak kurtarmak için dünyaya gelmiş ve insan tabiatını almış olan Tanrı olarak tanıtılmaktadır.

Kur'an-ı Kerim'de Hz. İsa'nın şahsiyeti, Hıristiyan itikadındaki Hz. İsa gibi anlatılmamıştır. Kur'an'a göre o, Allah tarafından görevlendirilmiş bir peygamberdir. Kur'an-ı Kerim, İncillerde geçen yanlış inançları düzeltmeyi hedeflemiştir. Kur'an'a göre Hz. İsa'nın şahsiyeti bir masal ve öykü değil, insanların ders almaları gereken bir delildir.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, İsa, Peygamber, İncil, Kur'an, Meryem, Mucize.

Abstract

In our article, we seek to find answers to questions such as whether there are a differences between the depictions of Jesus' personality in the Gospels and the Qur'an, and if so, whether these differences indicate distortion or have a specific meaning in the sources.

Using the documentation method, We first try to reveal how Jesus was introduced in the religious sources of Christianity and Islam. Later, we determine the personality of Jesus by referring to the Gospels and the Qur'an. The interpretations of Christians' holy books and Islamic interpretations, encyclopedias, books, magazines and articles about the personality of Jesus were copyrighted after being labeled and classified. Jesus, as a historical figure, is the most commented prophet on his life. Issues such as his birth, childhood, youth, death and resurrection have been discussed for years by both Christian and Muslim theologians. The issues discussed by the theologians have been wondered by people and many works have been put forward. The basic sources about Jesus, which is the subject of the research, are the Bibles and Bible interpretations for Christians; for Muslims, they are the Qur'an, tafsir and hadith books.

As a historical figure, Jesus is the most commented prophet on his life. For this reason, the personality of Jesus in the Gospels and the Qur'an has been tried to be presented comparatively. In our opinion, it will be useful to reveal the differences between the texts of the Bible and the Qur'an. Although the personality of Jesus is described in the Gospels by entering details such as place, time and people, it is revealed as a phenomenon in the Qur'an without giving any details. In the Christian faith, St. Jesus is considered as one of the elements that make up the trinity, the fundamental belief of many Christians. According to them, St. Jesus is not merely a prophet, but also the eternal word of God, the son of God, who is essentially one with God. Furthermore, according to Christian belief, Jesus who originally resided with God, came to Earth after Adam's expulsion from heaven, assuming human nature to save people living in sin by purifying them from their sins.

In contrast, the Qur'an offers a distinct portrayal of Jesus. According to the Qur'an, he is a prophet appointed by Allah. The Qur'an aims to correct the erroneous beliefs of Christians. Accordingly, The personage of Jesus is not a fable or a story, but a real piece of evidence from which people should learn. Unlike the Christian belief, the Qur'an does not present Jesus as the son of God; rather, he is recognized solely as a prophet. According to the Qur'an, Jesus proved his prophethood through his personality and revealed the infinite power of Allah to the people.

Keywords: History of Religions, Jesus, Prophet, Bible, Qur'an, Mary, Miracle.

Giriş*

Hız. İsa, tarihsel bir şahsiyet olarak, yaşamı üzerinde en fazla yorum yapılan peygamberler içinde yer alır. Hıristiyanlık, İsa ile ilgili inanç ve telakkiler üzerine temellendirilir. Dolayısıyla İsa'nın kimliği, Tanrısal yapısı olup olmadığı veya onun sadece bir peygamber oluşu, vermiş olduğu mesajlar, olağanüstü doğumu, beşikteyken konuşup annesini savunması, tebliğ vazifesini yerine getirirken birçok mucizeler ortaya koyması, ölmesi ve tekrar dirilmesi gibi birçok konu geçmişten günümüze tartışıla gelmiştir.

Hıristiyan ilahiyatında İsa'yı kendisine konu alarak, şahsiyetini ve yaptıklarını ortaya koymaya çalışan bilim dalının adı kristolojidir. İsa'nın Markos İncilindeki: "İnsanlar benim kim olduğumu söylüyor" ve "Siz benim kim olduğumu düşünüyorsunuz" sorularına karşılık, Petrus'un: "Sen Mesihsin!" cevabı¹ Hıristiyan ilahiyatçıları tarafından kristoloji ilim dalının doğuşunun kaynağı olarak kabul edilmektedir². İsa Mesih Nasıralı Yahudi bir peygamber olarak Hıristiyan dininin merkezinde yer almaktadır³.

Hız. İsa'nın yaşamı hakkında bilgi alabileceğimiz en önemli Hıristiyan kaynakları İnciller, İslamî kaynaklar ise Kur'an ve tefsir kitaplarıdır. Matta ile Luka'nın İncilleri, İsa'nın soy kütüğünü verip dünyaya geliş, yani doğum olayını anlatarak çocukluk yıllarından kısaca bahsetmektedir. Markos ile Yuhanna'nın İncillerinde ise, İsa'nın doğum olayı ile ilgili ve çocukluk yılları ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Hıristiyanlar, İsa'yı teslis inancının temeli olan üç tanrısal varlıktan birisi kabul etmektedirler. İsa'nın "Oğul" olarak tanrısal bir cevhere sahip olduğuna, insanların kurtuluşa ermesi için insan şeklinde dünyaya tecessüd ettiğine, yeryüzünde kanunlara uygun bir şekilde yaşayıp çile çektiğine ve insanlığın kurtuluşu için çarmıha bağlanarak kanının akıtıldığına inanırlar. Çarmıhta öldürülen Tanrı İsa gömüldükten üç gün sonra mezarından çıkıp gökyüzüne yükselerek orada tanrısal krallığını kurar. Daha sonra yani kıyametten önce Mesih olarak dünyaya gelip yeryüzünde tanrının krallığını kuracaktır⁴. Yeni Ahid'de İsa için, "Oğul" ve "Tanrının Oğlu"⁵, "İnsanoğlu"⁶, "Mesih"⁷,

* Bu çalışma Prof. Dr. Ali Erbaş danışmanlığında 2004 tarihinde tamamladığımız "İncillerde ve Kur'an'da Hız. İsa'nın Mucizeleri" başlıklı yüksek lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır.

¹ *The New Testament* (İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 1996), Mar.8:27-29.

² Mahmut Aydın, "Yahudi Bir Peygamberden Gentile Tanrıya", *İslamiyat* 3 (2000), 4: 47-74.

³ Mircea Eliade- Ioan P. Couliano, *Dinler Tarihi Sözlüğü*, çev. Ali Erbaş (İstanbul: İnsan Yayınları, 1997), "İsa Mesih", 118-119.

⁴ Şinasi Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü* (Ankara: Vadi Yayınları, 1998), "İsa", 194-195.

⁵ *The New Testament* (İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 2000), Mat. 4:3, 6, 8:29, 14:33, 26:63, 27:40, 43, 54. Mar.1:1, 11, 3:11, 15:39. Luk.1:35, 3:38, 4:3-9, 41, 8:28, 9:20. Yu. 1:34, 49, 3:18, 5:25, 6:69, 10:36, 11:4, 27, 19:7, 20:31.

⁶ Mat.25:31. Mar.2:10, 8:38, 14:62. Luk.7:33, 9:44, 58.

⁷ Mat.1:16, 27:17, 22. Yu.1:17, 17/3.

"Peygamber"⁸, "Tanrının Kelamı"⁹, "Rab"¹⁰ gibi ifadeler kullanılmaktadır¹¹. İsa'nın öğrencileri onu "Masiah" yani Mesih, Tanrı'ya adanmış, kutsal sayılan, kutsanmış diye tanımlamaktadırlar¹².

Hiz. İsa, Kur'an'da ise: Meryem oğlu ve Mesih şeklinde ifade edilen¹³, kendisine İncilin indirildiđi¹⁴, kendisinden sonra Hiz. Muhammed'i müjdelediği bildirilen¹⁵, "Allah'tan bir ruh ve kelime" olarak nitelendirilen¹⁶, ancak sadece bir kul olduğu vurgulanan peygamberdir. Burada Hiz. İsa hakkında bilgi vereceğimiz temel kaynaklar İnciller ve Kur'an olacaktır. Öncelikle İncillere göre, İsa'nın soyu ve annesi Meryem, doğum olayı, çocukluk yılları, Allah tarafından görevlendiriliği, öğretisi, mesajı ve ölümu ele alınacaktır. Aynı sıralama ile Kur'an'a göre de inceleme yapılacaktır.

1. İncillerde İsa'nın Şahsiyeti

İsa Mesih, Nasıralı Yahudi bir peygamber olarak Hıristiyan dininin merkezinde yer almaktadır. İsa, Yahudi olarak doğar ve Filistin bölgesinde yaşar. Tebliğ vazifesine başladığında yaklaşık otuz yaşındadır. Görevi üç yıl kadar kısa sürer. O, olağanüstü bir şekilde dünyaya gelir, tebliği sırasında birçok mucizeler gösterir. Yahudilerin kışkırtmasıyla, Romalılar tarafından çarmıha gerilerek öldürölür. Fakat mucizevi bir şekilde tekrar dirilir. İsa'nın soyu, doğumu, çocukluğu, görevlendiriliği, ölümu ve diriliği konularının İncillerde nasıl geçtiğini çeşitli başlıklar altında ele almaya çalışacağız.

1.1. Hiz. İsa'nın Soyu ve Hiz. Meryem

İsa'dan; İbrahim oğlu, Davut oğlu İsa Mesih diye söz edilmekte ve İbrahim'den Davut'a kadar on dört kuşak, Davut'tan Babil sürgününe kadar on

⁸ Mat.10:40-41, 21:11, 46. Mar.6:4, 15, 13:22. Luk.7:16, 39, 13:33, 24:19. Yu.6:14, 9:17.

⁹ Yu.1:1-4,14.

¹⁰ Mat.7:11,18:20. Mar.11:3, 12:36. Yu.20:28-29.

¹¹ Bruce Milne, *Tanrı Öğretisi*, çev. Levent Kınran (İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 1995), 140-141; bk. Mehmet Aydın, *Hıristiyan Kaynaklarına Göre Hıristiyanlık* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995), 43-47. bk. Gündüz, "Monofizitizm", 266. Monofizitizm: Hıristiyan teolojisinde İsa'daki insani tabiatın ilahî tabiat içerisinde yok olduğunu ve dolayısıyla onda yalnızca bir tek ilahî tabiatın bulunduğunu savunan doktrin.

¹² Eliade-Couliano, "İsa Mesih", 119. bk. Ekrem Sarıkçioğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi* (Isparta: Fakülte Kitapevi, 2002), 340-343. bk. Hamza Üzüm, "Kitab-ı Mukaddes'te Din Algısı", *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15 (2015), 182-185.

¹³ *Kur'an-ı Kerim Meâli*. çev. Halil Altıntaş – Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011), Âl-i İmrân 3/45.

¹⁴ el-Mâide 5/46; Âl-i İmrân 3/48.

¹⁵ es-Saff 61/6.

¹⁶ Âl-i İmrân 3/45.

dört kuşak ve Babil sürgününden Mesih'e kadar on dört kuşak geçtiği bilgisi verilmektedir¹⁷. Verilmiş olan soy kütüğü çok geniştir. Yine Matta İncili'nde, İsa'nın annesinin Meryem olduğu, Meryem'in kocasının da Yakup oğlu Yusuf olduğu ifade edilmektedir¹⁸. Luka İncili'nde ise İsa, Yusuf'un oğlu olarak takdim edilmektedir¹⁹.

İsa'nın soy kütüğüne Matta ve Luka İncillerinde yer verilmektedir. Ancak bu iki İncil'de verilen soy kütükleri farklılık arz etmektedir. Matta İncili, İsa'nın soyunu Davud ve İbrahim peygambere kadar çıkarmaktadır. Matta İncili'ndeki listede, Davud'tan, İsa'ya kadar yirmi sekiz isim verilirken Luka İncili'nde ise bu sayı kırk bire kadar çıkmakta olup isim listelerinde de farklılıklar bulunmaktadır²⁰.

İsa'nın soyundan bahsederken, öncelikle annesi Meryem'den de bahsetmek gereklidir. Matta, Markos, Luka ve Yuhanna İncillerinde, Meryem'in İsa ile ilgili müjdeye muhatap olmasından önceki hayatı ile ilgili hiçbir bilgi yoktur.

Matta ve Luka İncillerinde ise Meryem'den ilk defa bahsedilmesi²¹; "Meryem'in, Yusuf ile nişanlı olması ve dünyaya bir oğul getireceği ve onun isminin İsa olacağı" haberinin Cebrail tarafından getirilmesi şeklindedir²².

Meryem'in anne ve babasından bahsedilmemekle birlikte İsa'nın doğmasından önce Celile'de bulunan Nâsıra şehrinde oturduğu, Davut soyundan, marangozluk yapan Yusuf adlı bir gence nişanlı olduğundan bahsedilmektedir.²³ Meryem'in kaç yaşına kadar yaşadığı, ne zaman vefat ettiği ve mezarının nerede olduğu kesin olarak bilinmemekte olup yıllarca tartışma konusu olagelmıştır. Fakat İnciller incelendiğinde tahmini de olsa Meryem'in yaşı hakkında bilgiye ulaşabiliriz. İlk defa Meryem'den, İsa Mesih'in annesi ve Yusuf'un nişanlısı diye söz edilmektedir²⁴, ikinci defa meleğin gelerek Meryem'i, İsa ile müjdelemesi²⁵, üçüncü defa, İsa ve annesi Meryem'in, Celile'nin Kana köyünde bir düğünde buldukları esnada şarabın bitmesi üzerine İsa'ya "Şarapları bitti" demesi ve İsa'nın su ile dolu küpleri şaraba çevirmesi²⁶, dördüncü defa, İsa çarmıha

¹⁷ Mat.1:1-17. Luk.3:23-38. bk. Maurice Bucaille, *Müsbet İlim Açısından Tevrat, İnciller ve Kur'an*, çev. M. Ali Sönmez (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1998), 145. bk. Josh McDowell – Bart Larson, *Masih İsa'nın Tanrılığı*, çev. Fikret Böcek (İstanbul: Zirve Yayınları, 2002), 64-69.

¹⁸ Mat.1:16.

¹⁹ Luk.3:23.

²⁰ Ömer Faruk Harman, "İsa", *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/466. bk. Bucaille, *Müsbet İlim Açısından Tevrat, İnciller ve Kur'an*, 153-154.

²¹ Mat.1:16, 18-21. Luk.1:26-31.

²² Xavier Jacob vd., *Hristiyan İnanç*, çev. Leyla Alberti (İstanbul: Ohan Matbaacılık Limited Şirketi, 1994), 83.

²³ William Macdonald, *Kutsal Kitap Yorumu*, çev. Filiz Akyüz - M.Uysal (İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 2000), 270. Luk.1:26-27.

²⁴ Mat.1:18-19.

²⁵ Luk.1:28-31.

²⁶ Yu.2:1-12.

gerilmeden önce annesi ve sevdiği öğrencisinin yakınında durduğunu görünce "Anne, işte oğlun!" demesi, sonra öğrencisine "İşte annen!" diyerek annesini öğrencisine, öğrencisini annesine emanet etmesi gibi hususlardan bahsedilmektedir²⁷.

Bu bilgilere dayanarak Meryem'in hayatının, İsa'nın vefatına kadar olan bölümü hakkında bilgi sahibi olunduğu ve İsa'nın vefatı sırasında elli veya yetmiş iki yaşları arasında olduğu tahmin edilmektedir. Fakat İsa'nın vefatından sonraki hayatı hakkındaki bilgiler tahminden öte geçmemektedir²⁸.

İncillerde Meryem'in, İsa'dan başka çocukları olup olmadığı konusunda açık bir bilgi bulunmamaktadır. Meryem'in anne ve babasından apokrif İnciller bahsetmektedir. Protevangelium ve Thomas'ın İncili'nde Meryem'in annesinin adı "Hanna", babasının adı ise, "Joachim" olarak geçmektedir.²⁹

Görüldüğü üzere İncillerde Meryem'in hayatı hakkında çok detaylı bilgilere yer verilmemektedir. Onun hayatının, İsa'nın ölümüne kadarki kısmı bilinmesine rağmen İsa'nın ölümünden sonraki kısmı hakkında bilgi bulunmamaktadır.

1.2. İsa'nın Doğumu

İsa'nın doğumu olağanüstü bir şekilde meydana gelir. Bir çocuğun dünyaya gelebilmesi için anne ve babaya ihtiyaç duyulurken, onun doğumu ilâhî bir müdahale ile babasız olarak gerçekleşir. Meryem, İsa'ya hamile kaldığında genç bakire bir kızdır. İsa; anne ve babanın birleşmesi ile değil, Tanrı'nın müdahalesi ile dünyaya gelir. İncillerde bu olaydan şöyle bahsedilmektedir:

Tanrı; Melek Cebrail'i Celile'de, Yusuf adlı gence nişanlı olan Meryem adlı bir kıza gönderir. Melek, Meryem'in yanına girer: "Ey Tanrının müjdesine erişen kız, selam! Rab seninleedir" der. Meryem söylenenlere şaşırıp kalır, "Selamın" ne anlama geldiğini anlayamaz, düşünmeye ve kaygılanmaya başlar. Bunun üzerine melek onu teselli ederek. "Korkma! Meryem, Tanrının müjdesine ulaştın, hamile kalıp bir erkek çocuk doğuracaksın, ismini de İsa vereceksin." der. Meryem heyecanla Cebrail'e: "Böyle bir şey nasıl olur ben herhangi bir erkekle birlikte olmadım ki." diye sorar. Cebrail, "Kutsal Ruh senin üzerine bir gölge salacak ve çocuk bu şekilde doğacak, bunun için doğacak olan çocuğa Kutsal, Tanrı oğlu denecek" diye cevap verir. Cebrail daha sonra, Meryem'e akrabası Elizabet'in hayatından bahsederek onun yaşlılık halinde bir oğula gebe kaldığını anlatır.

²⁷ Yu.19:25-27.

²⁸ Günay Tümer, *Hıristiyanlıkta ve İslâm da Hz. Meryem* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996), 78-79.

²⁹ Tümer, *Hıristiyanlıkta ve İslâm da Hz. Meryem*, 67.

Meryem'e Tanrının yapamayacağı hiçbir işin olmadığını söyler³⁰. Meryem: Zekeriyâ'nın hanımı Elizabeth'in yeğenidir. Yani Elizabeth Meryem'in teyzesidir³¹. Meryem, bu olaylarla karşı karşıya kaldığında bakire genç bir kızdır³².

Meryem'in, Kutsal Ruhtan gebe kaldığı anlaşılınca, nişanlısı Yusuf, Meryem'den gizlice ayrılmaya karar verir. Fakat bu kararından dolayı Rabbin bir meleği Yusuf'un rüyasına girerek ona: "Davud oğlu Yusuf, Meryem'i kendine eş olarak almaktan çekinme! Çünkü onun rahminde oluşan Kutsal Ruhtandır ve onun ismini İsa verecektir. O, kavmini günahlardan kurtaracak." diye söylemesi üzerine Yusuf, almış olduğu karardan vazgeçer³³.

İsa, Hirodes'in döneminde Yahudiye'nin Beytlehem kasabasında doğar. Onun bu doğumundan sonra bazı yıldızbilimciler doğu tarafından Kudüs'e gelerek: "Yahudilerin kralı olarak doğan çocuk nerede? Doğuda onun yıldızının işaretini gördük ve Ona itaat etmeye geldik." demeleri üzerine, bu sözleri duyan Hirodes tedirgin olur ve baş kâhinler ile din bilginlerini bir araya toplayarak Mesih'in nerede doğacağını sorar. Cevap olarak "Yahudiye şehrinin Beytlehem kasabasında"³⁴ denilmesi üzerine, çocuğun yerinin bulunması için yıldızbilimcileri görevlendirir. Yıldızbilimciler Doğuda görmüş oldukları yıldızı takip ederek çocuğun yerini bulurlar ve Ona hürmet gösterirler. Yere kapanarak ona tapınırlar. Hirodes'in yanına dönmeleri için rüyada uyarıldıklarından dolayı ülkelerine başka yolu takip ederek giderler³⁵. Matta ve Luka İncillerinde İsa'nın doğumu anlatılmasına rağmen doğum tarihi ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.

İncillerden anlaşılacağı üzere Meryem, Rab tarafından seçilmiştir. Rab, Meryem'in Kutsal Ruh tarafından gebe kalmasını sağlayarak dünyaya görev için göndereceği elçisinin mucizevî bir şekilde babasız olarak doğmasını sağlayarak insanlara kudretini hatırlatır.

1.3. İsa'nın Çocukluğu

İncilleri incelediğimizde, İsa'nın çocukluğuna dair detaylı bilgilere yer verilmemesine rağmen doğumu ile ilgili bazı bilgiler bulunmaktadır.

İsa; olağanüstü bir şekilde doğumunun sekizinci gününde, Yahudi adetlerine göre sünnet edilerek, kendisine İsa adı verilir. Musa'nın kanunlarına göre arınma

³⁰ Luk.1:26-35. bk. Xavier Jacob vd., *Hristiyan İnanç*, 70. bk. Dominik Pamir, *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri* (İstanbul: 1893 Filmcilik Limited Şirketi, 2000), 128-129.

³¹ Harman, "İsa", 22/466.

³² Milne, *Tanrı Öğretisi*, 142-143.

³³ Mat.1:18-21.

³⁴ Luk.2:4-7.

³⁵ Mat.2:1-12.

günlerinin³⁶ sonunda, Yusuf ile Meryem, çocuğu Rab'be adamak için Kudüs'e götürerek İsa'yı Rab'be sunarlar³⁷.

İsa, Kudüs'e götürüldüğü esnada Kudüs'te, Şimon isimli bir zât bulunmaktadır. Bu zât Rabbin Mesih'inin geleceğini bilmektedir ve Kutsal Ruh tarafından, Rabbin, Mesih'ini görmeden ölmeyeceği bu zâta bildirilir. İsa tapınakta iken, Şimon, Kutsal Ruhun yönlendirmesiyle tapınağa giderek İsa'yı kucağına alır, Rabbe şükranda bulunur ve İsa'yı kutsar³⁸. Yusuf ile Meryem, Rabbin yasasında ne emrediliyorsa hepsini yerine getirdikten sonra memleketleri olan Nasıra kentine dönerler³⁹.

İsa'nın doğumundan sonra bazı yıldızbilimcilerin doğu tarafından Kudüs'e gelerek "Ona tapınmaya geldik." demeleri üzerine, Hiroses tedirgin olur ve baş kâhinler ile din bilginlerini yanını çağırarak Mesih'in nerede doğacağını sorar. Cevaben: "Yahudiye şehrinin Beytlehem kasabasında"⁴⁰ denilmesi üzerine, çocuğun yerinin bulunması için yıldızbilimcileri görevlendirir. Yıldızbilimciler doğuda görmüş oldukları yıldızı takip ederek çocuğun yerini bulurlar ve Ona hürmet gösterirler. Yere kapanarak ona tapınırlar. Hiroses'in yanına dönmemeleri için rüyada uyarıldıklarından, ülkelerine dönerken başka yolu kullanarak giderler⁴¹.

Bu olaylardan sonra Rabbin meleği, Yusuf'a rüyasında görünür ve Meryem ile çocuğu alarak Mısır'a kaçmalarını çünkü Hiroses'in çocuğu öldüreceğini bildirir. Bunun üzerine Yusuf, Meryem'i ve çocuğu alarak Mısır'a gider. Orada ne kadar kaldıkları tam olarak bilinmemektedir. Hiroses'in ölümünden sonra geriye dönerler⁴².

İsa'nın, Mısır'a kaçırılışı sonra Nasıra'ya geri dönüşü, düzenli bir hayat sürmesini engellemesine rağmen büyümekte ve ruhsal yönden güçlenmektedir⁴³. Bu sebeplerden İsa, okuma yazma ve öğrenim görebilmek için gerekli imkânlarla sahip olamadı. Bununla birlikte kendisine mucizevî şekilde okuma yazma öğretildi. Yuhanna İnciline göre: "İsa'nın tapınağa giderek ders vermeye başlaması, Yahudileri şaşkına çevirir: "Çocuk eğitim almadığı halde nasıl böyle bir bilgi sahibi

³⁶ Tevrat, Levililer 12:1-4'e göre bir kadın, erkek çocuk doğurduktan sonra kırk gün süreyle dinsel açıdan "kirlili" sayılırdı. Bu dönemin sonunda bir kurban sunarak, bu kirlilikten arınır ve "temiz" sayılırdı.

³⁷ Xavier Jacob vd., *Hıristiyan İnançları*, 83. Zekiye Sönmez, "İnciller ve Kur'an Işığında Hz. İsa", *Dinler Tarihi Araştırmaları Sempozyumu* 3, ed. Abdurrahman Küçük vd. (Ankara: Dinler Tarihi Yayınları, 2002), 148.

³⁸ Luk.2:25-33.

³⁹ Luk.2:39.

⁴⁰ Luk.2:4-7.

⁴¹ Mat.2:9-12. bk. Sönmez, "İnciller ve Kur'an Işığında Hz. İsa", 149.

⁴² Mat.2:13-14, 19-20. bk. Macdonald, *Kutsal Kitap Yorumu*, 32.

⁴³ Luk.1:80.

olabilir?"⁴⁴ demektedirler. İsa'nın bir eğitim almadan bu şekilde ders verebilmesi Tanrının gücü ve kudreti ile gerçekleşir⁴⁵.

İsa; on iki yaşına geldiğinde, Yusuf ve annesi Meryem onu alıp Fısıh bayramına giderler. Bir ara İsa kaybolur, Yusuf ve Meryem telaş içinde İsa'yı aramaya koyulurlar. İsa ise mabedde din adamları ile oturarak onları dinlemekte ve onlara sorular sormaktadır. İsa'nın bu haline hayret eden din adamları ve etraftaki insanlar çocuğun zekâsına hayran kalırlar. Onun verdiği cevaplara şaşırırlar. İsa'yı arayan Yusuf ve Meryem, onu mabedde bularak Nasıra'ya geri dönerler⁴⁶.

İsa'nın tapınakta ders vermesi, Yahudileri şaşkına çevirir. Bir çocuk bunu nasıl yapabilir, diye hayretler içinde birbirlerine bakakalırlar. Çevrede bu olaya şahit olan insanlar da şaşkınlık içinde İsa'yı seyretmektedirler. Meryem ve Yusuf, İsa'yı kaybederler, ona bir şey oldu endişesi ile panik ve korku içinde onu ararlar. İsa'yı mabedde ders verirken gördüklerinde onlar da şaşkınlık içinde kalırlar. Ona bir zarar gelmesinden korktuklarından dolayı hemen Nasıra'ya dönerler.

1.4. İsa'nın Görevlendirilişi

İsa'nın göreve başlamasından önce Vaftizci Yahya adı ile bilinen görevli, insanları tövbe etmeye davet etmekte ve insanların günahlarından arınması için vaftiz etmektedir. Bu sayede halkı, gelecek olan İsa için manevi olarak hazırlamaktadır. İnsanlara kendisinden sonra gelecek ve onları kurtuluşa davet edecek olan İsa'nın üstünlüğünden bahsetmektedir. İsa'nın görevlendirilişi İncillerde şöyle ifade edilmektedir:

İsa, tam olarak tebliğ vazifesine başlamadan önce, Vaftizci Yahya bulunduğu bölgede insanları, işledikleri günahlarının affedilmesi için tövbe etmeye ve vaftiz etmeye çağırılmaktadır. Yahudiye halkı ve Kudüslüer, Yahya'ya gelip günahlarını itiraf edip kendilerini Şeria nehrinde vaftiz ettirmektedirler. Yahya, halkı hem vaftiz etmekte hem de "Benden daha güçlü ve kudretli olan geliyor ben sizi suyla vaftiz etmekteyim ama o sizi Kutsal Ruhla vaftiz edecektir." diyerek onlara müjde vermektedir⁴⁷.

Vaftiz Kelimesi: Grekçe "baptisma" veya "baptismos" kelimelerinden gelmektedir. Kök itibariyle "suya daldırmak" manasına gelen "bapto"dan türetilmiştir⁴⁸. Vaftiz Kelimesi: Hıristiyan inancında; Mesih'in ölümü ve dirilişine

⁴⁴ Yu.7:14-15.

⁴⁵ Macdonald, *Kutsal Kitap Yorumu*, 487.

⁴⁶ Luk.2:41-51. bk. William Baird, "The Gospel According To Luke", *In The Interpreter's One of the Bible Including the Apocrypha with General Article*, ed. By.Charles N. Laymon (Nashville, TN: Abington Press, 1971), 677.

⁴⁷ Mat.3:11. Mar.1:8. Luk.3:16.

⁴⁸ Ali Erbaş, *Hıristiyanlıkta İbadet* (İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2003), 86.

iştirak, yeniden doğuş, Mesih tarafından aydınlanma, günahattan temizlenmek, Mesih'te elbisenin değiştirilmesi, ruh yoluyla yenilenme, kölelikten çıkış gibi anlamlara gelmektedir⁴⁹. Vaftiz: Hıristiyanların anlayışına göre, Tanrı ile insan arasındaki ittifakı sağlayan bir ibadettir⁵⁰.

Yahya, insanları tebliğ ve vaftiz etmeyi sürdürürken İsa, Celile'nin Nasıra kentinden, Yahya'nın yanına gelir ve vaftiz için geldiğini bildirir. Bunun üzerine Yahya tarafından vaftiz edilir. İşte tam o esnada İsa sudan çıkarken gök yarılr ve Ruh'ul-Kudüs güvercin şeklinde İsa'nın üzerine inerek "Senden memnunum sen benim oğlumsun." diye bir ses duyulur⁵¹.

Kutsal Ruh ile Şeria nehrinden dönen İsa, Kutsal Ruhun yönlendirmesiyle çölde kırk gün gibi bir süre Şeytan tarafından sınanır. Şeytan, İsa'ya kendisine tapması için birçok vaatte bulunur. Şeytan, İsa'yı tapınanın en yüksek yerine çıkmasını sağlayarak buradan kendisini atmasını ister ve İsa'ya: "Senin Rabbin, seni korusun diye meleklerine emrecek, ayağına taş çarpsa seni elleri üstünde tutacaklar." der. İsa'nın Şeytana cevabı: "Tanrın olan Rabbi sına" dır. Bunun üzerine Şeytan, İsa'nın yanından ayrılır⁵².

İsa'nın vazifesi Yahya tarafından vaftiz edilişi ve şeytanın sınamasından sonra başlar⁵³.

İsa, İblisin bu vesvese ve sınamalarına karşın aldanmaz ve başarı ile İblise karşı koyar. Böylelikle İlahî vazifeye hazır olduğunu gösterir.

İsa, sınanmadan ve Yahya'nın tutuklanmasından sonra Tanrının müjdesini duyurarak Celile'ye gider "Vakit doldu, Tanrı'nın egemenliği yaklaştı, tövbe edin, müjdeye inanın!" der⁵⁴.

Matta, Markos ve Luka İncilleri'nde, İsa'nın göreve başlamadan önce Yahya'nın zindana atılmasından bahsedilirken; Yuhanna İncili'nde, Yahya'nın zindana atılmasından önce İsa'nın göreve başladığı ifade edilmektedir⁵⁵.

İsa, üstlenmiş olduğu görevi yerine getirmeye çalışırken birçok kişinin muhalefeti ile karşı karşıya kalır. Ferisiler, İsa'yı tenkit eder ve onunla münakaşaya girerler. Ayrıca yasayı çiğnedi ve sebt günü yapılması yasak olan şeyi yaptığı suçlamasıyla ona iftirada bulunurlar⁵⁶.

⁴⁹ Erbaş, *Hıristiyan Ayinleri* (İstanbul: Nün Yayıncılık, 1998), 101.

⁵⁰ Erbaş, *Hıristiyan Ayinleri*, 108.

⁵¹ Mat.3:13-17. Mar.1:4-11. Luk.3:21-22.

⁵² Mat.4:1-11. Mar.1:12-13. Luk.4: 1-13.

⁵³ Harman, "İsa", 22/ 467.

⁵⁴ Mat.4:12-17. Mar.1:14-15. Luk.3:18-20.

⁵⁵ Yu.3:22-24.

⁵⁶ Mat.5:17-20. Mar.2:23-27.

Fakat İsa, ne pahasına olursa olsun görevini sürdürmekte ve insanları kurtuluşa davet etmektedir. İsa'nın daveti üzerine etrafında insanlar toplanmaya başlamaktadır. Tek başına çıktığı yolda her geçen gün çevresi onun davetine katılanlarla dolup taşmaktadır.

İsa; kendisinin bir ve tek olan Rab tarafından görevlendirildiğini, insanların kendisini bütün güçleriyle sevmeleri gerektiğini, Tanrıdan "Baba" diye bahsederek kendisini gönderenin "Baba" olduğunu söyler⁵⁷.

İsa; kendi görevinin, günahkârları, günahlarından kurtarmak olduğunu, insanlara sürekli tövbe etmeleri gerektiğini ve "Siz sizin dışınızdakilerin hatalarını affederseniz, Tanrının da sizin hatalarınızı affedeceğini, eğer siz başkasının hatalarını affetmesini bilmezseniz, Tanrının da sizin hatalarınızı affetmeyeceğini,⁵⁸ kurtuluş için bütün kalbinle, bütün gücünle ve bütün aklınla Rabbi sevmelisin." demektedir⁵⁹.

İsa'ya göre kurtuluşa eren insan "Göklerin egemenliğine" ulaşacaktır. Buna cimriler, gururlular ve mal mülk ile övünenler kavuşamayacaktır. Ona göre maddî olarak zengin olanların "Göklerin egemenliğine" kavuşabilmesi bir devenin iğne deliğinden geçmesi kadar zordur. Göklerin egemenliğine ancak ona tabî olanlar ve onun yolunda mücadele verenler kavuşabilecektir. Yani manevî zenginliğe sahip olanların kavuşabileceği bir yerdir. Malını ve mülkünü her şeyini bırakarak onun ardından gidenler, terk ettikleri şeylerin yüz katını ve sonsuz yaşamı elde edeceklerdir⁶⁰.

İsa, "Yapacağınız doğru işleri gösteriş için yapmayınız. Yeryüzünde kendinize hazineler biriktirmeyiniz, bunları pas ve güveler yer bitirir, bunların yerine kendinize gökte hazineler biriktiriniz, onu ne hırsız çalabilir, ne güve ne de pas yiyip bitirir." demektedir⁶¹.

Yani İsa; insanlara dünya nimetlerine fazla önem vermemelerini, gerçek olan ahiret âlemine dikkat etmeleri ve orası için bir şeyler yapmaları gerektiğini, kaygı duyulması gerekli olan şeyin iman etmek olduğunu, geri kalanın ise önemsiz, değersiz ve bu dünyanın faydalarının amaçlanmadığı, asıl olanın Tanrı egemenliğine ve saltanatına varabilmenin hedeflendiğini hatırlatmaktadır⁶².

İsa, insanlara öyle bir günden haber vermektedir ki, o gün geldiğinde dünya karışacak, her şey yıkılacak ve yok olacaktır. O günün adına, İsa: "Kıyamet günü"

⁵⁷ Mar.12:29-30. Yu.5:36-37. bk. Macdonald, *Kutsal Kitap Yorumu*, 239, 470.

⁵⁸ Mat.6:12, 14-15; 9:12-13.

⁵⁹ Luk.10:27.

⁶⁰ Mat.19:23-30.

⁶¹ Mat.6:1,19-20.

⁶² Mar.1:14-15.

demektedir, bu gün sonun geldiği gündür. Fakat bu günü Baba'dan başka kimse bilememektedir⁶³.

Tanrının emirlerini yerine getirenlerin ve doğruları yaşayanların sonsuz yaşama kavuşacakları, kötülük yapan ve emirlere uymayanların ise sonsuz azaba uğrayacakları, İsa'nın bildirdiği öğretilerdendir⁶⁴.

İyilerin yerinin cennet, kötülerin ise yerinin cehennem olacağını, emir ve yasaklara uyanların sonsuz yaşama kavuşup mutluluğa ereceğini; kötülük yapıp emirlere uymayanların ise ebedî azaba uğrayacaklarını ifade etmektedir.

İsa'nın mesajının merkezinde bir olan Tanrıya iman etmek ve Tanrının rızasını hak etmek bulunmaktadır. Tanrının rızasını hak etmek ise gösterişten uzak samimi olarak yapılan ibadetler ile mümkün olmaktadır. Fakat İsa'nın döneminde bu ibadetlerin nasıl yapıldığına dair bir bilgiye İncillerde rastlanmamaktadır⁶⁵.

İsa kendisinin kutsal yasayı tamamlamak için geldiğini, önceki peygamber yasalarını değiştirmek gibi bir görevinin olmadığını, asıl onları tamamlamaya geldiğini şu sözü ile ifade etmektedir: "Ben Kutsal yasayı ya da peygamber sözlerini geçersiz kılmak için değil, tamamlamaya geldim."⁶⁶

İsa'nın dağdaki nasihatlerinden olan ve "Sekiz Mutluluk" denilen ilkelere göre: temiz ruhlu, hüznü, halim, kurtuluşu özleyen, merhametli, pak yürekli, barışçı olmalıdır. Zulme uğramış insanlar, gelecek dünyada en büyük mükâfatı hak eden insanlardır. Ancak mükâfatı elde etmek için sabretmek ve yapılabilecek en iyi şeyleri yapmak gerekmektedir⁶⁷.

İsa'nın öğretisini tek cümle ile özetleyecek olursak: "İnsanların size, her ne yapmalarını istiyorsanız, siz de onlara öyle yapın; çünkü şeriat budur." şeklindedir⁶⁸.

Görüldüğü üzere, İsa'nın ahlak ilkeleri arasında sonsuz muhabbet, hürmet ve hoşgörü yatmaktadır. O, yalnızca karşılıklı olarak birbirini sevmeyi, saymayı değil düşmanını dahi sevmeyi anlatmaktadır. Sonsuz sevgi, saygı ve hoşgörü önermektedir.

⁶³ Mat.24:14-36.

⁶⁴ Mat.24.14-36.

⁶⁵ Mat.6:2-4; 6:5, 8; 6:16-18.

⁶⁶ Mat.5:17.

⁶⁷ Mat.5:3-10.

⁶⁸ Mat.7:12.

1.5. İncillerde İsa'nın Ölümü

İncillerde İsa'nın ölümü ve öldürülmeden önce gördüğü işkence çok detaylı bir şekilde anlatılmaktadır. Kilise dilinde buna "passion"⁶⁹ denir. İsa, bütün baskı ve işkencelere karşı koyarak ilâhî vazifesini yerine getirmekte ve doğruları halka anlatmaktadır. Onun anlattıklarını kabul eden halk yanında yer almakta ve İsa'ya sahip çıkmaktadır. Bu durum, Yahudi din bilginlerini ve ileri gidenlerini rahatsız etmektedir. İsa'yı engellemek için bütün baskıları yapmalarına rağmen bunu başaramamaktadırlar. İsa'dan kurtulmak için onu öldürmeyi planlamaktadırlar. Bu durum İncillerde şöyle anlatılmaktadır:

İsa'yı öldürmek için fırsat kollayan baş kâhinlerle din bilginleri, on ikilerden olan Yahuda İskariyot ile anlaşarak, İsa'yı ele vermesini isterler. Düşmanlar artık İsa'yı öldürmek için fırsat kollamaktadırlar⁷⁰. İsa, Getsemoni bahçesinde öğrencileri ile birlikte iken tutuklanır ve yargılanmak için yüksek kurulun önüne çıkarılır⁷¹. Yüksek kurul İsa'yı Pilatus'a verir. Vali, İsa'ya: "Suçlamalara ne diyorsun?" diye sorar. Fakat hiçbir cevap alamaz. Bunun üzerine İsa, ölüm cezasına çarptırılır. Pilatus, her Fısıh bayramında tutuklulardan birisini salmaktadır. Halka: "Yahudilerin kralını salıvereyim mi?" der. Fakat kâhinlerin kışkırtmasıyla halk Barabas'ın salınmasını, İsa'nın ise çarımıha gerilmesini isterler⁷². Askerler, İsa ile alay edip tahkirde bulunarak, İsa'yı çarımıha gererler. Halk ve kâhinler çarımıhta olan İsa ile alay ederler. Onu aşağılarlar ve ona söverler. Roma âdeti olan çarımıha germe işi Romalıların kılıçla kesme şerefine lâyık görmedikleri, yol kesen hırsızlara, kölelere ve haydutlara uyguladıkları bir âdettir⁷³. Çarımıha gerilen İsa, bedensel olarak büyük acılar çekmesine rağmen büyük bir sabır göstermektedir⁷⁴. Onun çarımıhta ölmesi dünyanın günahları için keffâret sayılmaktadır⁷⁵.

İsa, öğleden sonra saat üçte son nefesini verir⁷⁶. Onun gömülmesi ise Aramatyalı Yusuf'un, Pilatus'a, İsa'nın cesedini almak istediğini söyleyerek izin istemesi ve cesedi alıp keten bir beze sararak taştan bir mezara koyup mezarın ağzını taş ile kapatması şeklinde olur⁷⁷.

⁶⁹ Büyük çile; İsa'nın çektiği acıları ve sonunda ölümü. Mathews, Shailler – Smith, Gerald Birney, *A Dictionary of Religion and Ethics* (New York: The Macmillan Company, 1923), "Passion", 326.

⁷⁰ Mat.26:14-15. Mar.14:10-11. Luk.22:3-6.

⁷¹ Mat.26:36,57-68. Mar.14:32, 53-65. Luk.22:39-46,54-55. Yu.18:19-24.

⁷² Mat.27:11-26. Mar.15:2-15. Luk.23:3,13-25. Yu.18:33,19:1-15.

⁷³ Mat.27:27-44. Mar.15:16-32. Luk.23:26-43. Yu.19:2-3,17-27. Ernest Renan, *İsa'nın Hayatı*, çev. Ziya İhsan (İstanbul: MEB. Yayınları, 1997), 230.

⁷⁴ Xavier Jacob vd., *Hristiyan İnanç*, 102.

⁷⁵ John Hick, "Hristiyanların İsa'yı Algılama Biçimi ve Bunun İslâm'ın Anlayışıyla Karşılaştırılması", çev. Şaban Ali Düzgün, *İslâmiyât* 3/4 (2000), 75.

⁷⁶ Mat.27:45-50. Mar.15:33-37. Luk.23:44-49. Yu.19:28-30.

⁷⁷ Mat.27:57-61. Mar.15:42-47. Luk.23:50-56. Yu.19:38-42.

İsa'nın öldürülmesinin asıl sebebi siyasîdir. Roma mahkemesinde dinî suçlamaların bir ağırlığının olmadığını bilen Yahudi ileri gelenleri, onu siyasî olarak suçlayıp ceza almasını isterler. İsa'yı, imparatorluğa karşı olan bir devrimci, halkı vergi ödememesi için kışkırtan ve kral olduğunu iddia eden, imparatorun konumunu ve gücünü tehdit eden bir kişi olarak tanıtır. Yahudi ileri gidenleri bu planlarında başarıya ulaşırlar ve İsa'nın öldürülmesini isterler fakat Pilatus, İsa'yı öldürmek istememesine rağmen Yahudi ileri gelenlerinin baskısına dayanamayarak onların istediği kararı verir⁷⁸. Yahudi ileri gidenleri tarafından huzursuzluk çıkarıcı, toplumun huzurunu bozan ve insanları Romalılara karşı kışkırtıcı birisi olarak tanıtılan⁷⁹ İsa, Romalılar tarafından suçlanıp çarmıha gerilerek öldürülür⁸⁰.

İsa'nın dirilişi ise şöyledir: Mecdelli Meryem, Yakup'un annesi Meryem ve Şalome bir araya gelerek İsa'nın mezarına giderler. Fakat onu orada bulamazlar. Bir genç onun dirildiğini ve Celile'ye gittiğini söyler⁸¹.

İsa dirilince ilk olarak Mecdelli Meryem'e görünür. Bu durumu öğrencilerine haber vermesini söyler. Meryem haberi götürür fakat öğrencileri bu duruma inanmazlar. Bu duruma inanmayan öğrencilerini azarlar⁸². İsa, ölümünden iki gün sonra dirilir. Bu dirilme işi Tanrı'nın gücü ve kudreti ile olur⁸³.

Görüldüğü üzere, İncillere göre çarmıh hadisesi ve ölüm gerçekleşmiştir. Buna rağmen Tanrı'nın gücü ve kudreti ile İsa tekrar dirilmiştir. İsa'nın öldürülüş sebebi Yahudi din bilginlerinin ellerindeki yetki ve halk üzerindeki etkilerini kaybetme endişesinden kaynaklanmıştır. Romalılar tarafından cezalandırılması için Romalı yöneticilere, İsa, krallık iddiasında bulunan, halkı isyana teşvik eden birisi olarak gösterilmiştir. Böylece yalan iddialarla İsa'nın çarmıha gerilmesini sağlamışlardır. Madde ve menfaat her şeyin önüne geçmiştir ve bir peygamberin öldürülmesine sebep olmuştur.

2. Kur'an'da Hz. İsa'nın Şahsiyeti

Kur'an'ı Kerim'in ifadesiyle Hz. İsa babasız bir şekilde dünyaya gelir. Annesi Meryem evlenmemesine rağmen Allah'ın kudreti ile Hz. İsa'ya hamile kalır. Hz. İsa'nın dünyaya gelmesi büyük bir mucize olur. Yahudiler bu durumu anlayamayarak, Meryem'i iffetsizlik ve zina suçu ile suçlarlar ve cezalandırmak isterler. Fakat Hz. İsa beşikte iken Allah'ın gücü ve kudreti ile konuşarak annesinin

⁷⁸ Macdonald, *Kutsal Kitap Yorumu*, 170-171.

⁷⁹ Arnulf Zitelmann, *Dünya Dinleri*, çev. Nafer Ermiş (İstanbul: İnkılâp Kitapevi, 2003), 134.

⁸⁰ Eliade-Couliano, *Dinler Tarihi Sözlüğü*, 119.

⁸¹ Mat.28:1-8. Mar.16:1-8. Luk.24:1-12. Yu.20:1-9.

⁸² Mat.28:9-10. Mar.16:11-14. Luk.24:36-43. Yu.20:19-22.

⁸³ Xavier Jacob vd., *Hristiyan İnanıcı*, 107-108.

suçsuz olduğunu söyler, onu Yahudilerin zulüm ve işkencesinden kurtarır. Kur'an'ı Kerim bu durumu açık bir ifade ile beyan etmektedir.

2.1. Hz. İsa'nın Soyu

Kur'an'ı Kerim'in ifadesiyle Hz. İsa, beş ul'ul-azm peygamberden biridir. Hz. Âdem (a.s)'den beri yüce Allah katında muteber tek din olan İslâm'ı tebliğ etmek için İsrail oğullarına gönderilir. Allah ona, dört büyük semavi kitaptan biri olan İncil'i verir ve onu birçok mucizelerle destekler.

Hz. İsa, Hz. Meryem'in oğludur. Meryem, cennet ile müjdelenen en faziletli kadınlardan biridir. Tertemiz bir aile tarafından, çocukluğundan itibaren ahlaklı, ilkeli büyütülüp yetiştirilmiştir. Allah'ın lütfuna layık görülmüş, değerli kılınmış bir kadındır. Kur'an'da 19. Sûre onun ismini taşıdığı gibi, ayet sayısı bakımından ikinci sırada yer alan Âl-i İmrân Sûresi de, özellikle Hz. İsa ile Hz. Meryem'den bahsettiğinden bu ismi alır. Âl-i İmrân, "İmrân hanedanı" demektir. İmrân ise, Meryem'in babası, Hz. İsa'nın annesinden dolayı dedesidir⁸⁴.

Hz. Meryem Kur'an-ı Kerim'de bahsedilen değerli ailelerden biri olan İmrân ailesindedir. Babası İmrân b. Maten, Davud (a.s)'ın oğlu Süleyman peygamberin soyundandır. Annesi Hanne binti Fâkuza'dır. Hanne'nin kız kardeşi İsa ise Zekeriyya peygamberin eşidir. Aynı zamanda İsa, Yahya (a.s.)'ın da annesidir. Hz. Muhammed'in belirttiği gibi Yahya (a.s.) ile Hz. İsa teyze çocuklarıdır⁸⁵.

Hz. Meryem'in annesi, hamile iken eşi İmrân vefat eder. Bunun üzerine annesi de onu Beyt-i Makdis'in (Mescid-i Aksa) hizmetine adayarak Rabbine seslenir: "Ya Rabbi! Karnımda olanı, sadece sana hizmet etmek üzere adadım; benim bu isteğimi kabul eyle; doğrusu işiten ve bilen ancak sensin" Onu doğurunca da, Allah onun ne doğurduğunu bilirken o yine: "Rabbim, onu kız çocuğu olarak doğurdum, Ona Meryem ismini verdim. Onu ve soyunu kovulmuş şeytanın şerrinden sana emanet ediyorum." der⁸⁶.

Allah, İmrân'ın karısının kendisine gönülden yakarışını ve duasını kabul edip duasının kabulü olarak doğurduğu çocuğu çok üstün ve tertemiz bir ahlak ile donatır. Hz. Meryem'in, Allah'ın koruması ve gözetimiyle ahlaklı ve ilkeli olarak yetiştirildiğini şu ayetten idrak etmekteyiz: "Bunun üzerine Rabbi onu güzel bir kabulle kabul etti ve onu güzel bir bitki gibi yetiştirdi, Zekeriyya'yı ondan sorumlu

⁸⁴ Suat Yıldırım, *Mevcut Kaynaklara Göre Hıristiyanlık* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1988), 14.

⁸⁵ Ahmet Güç, "Kur'an-ı Kerim'e Göre Hz. Meryem ve İsa", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/3 (1991), 216.

⁸⁶ Âl-i İmrân 3/35-36.

tuttu. İmrân'ın karısı, Hz. Meryem'e hamile iken karnındaki çocuğu; Allah'ın evine hizmet etmesi ve mabedin bekçiliğini yaparak işlerini görmesi için onu adamıştı"⁸⁷.

Hız. Meryem'in annesi, çocuğunu mabede emanet etme konusunda içtendir. Çocuğunu dünyaya getirdiğinde Allah'a verdiği sözü yerine getirmeye gayret ederken etrafındakiler böyle yapmamasını söylemesini rağmen Hz. Meryem'in annesi onların isteğini yerine getirmeyerek Allah'a vermiş olduğu sözü tutar. Böylelikle yeni yetişen genç kız, çocukluğundan itibaren kendisini mabedin hizmetine ve ibadet etmeye adanmış bulmuş olur. Hz. Meryem'in eğitilmesinde ona, Allah'ın peygamberi rehberlik eder. Zekeriyya (a.s) ona, doğru yolu göstererek Allah'a nasıl ve ne şekilde ibadet edeceğini, kalbini her türlü fitneden kötülüklerden nasıl arındırabileceğini öğretir. Yüce Allah ise ona, bu zamana kadar görülmemiş özelliklerde yiyecek ve içecekler göndererek onu rızıklandırır. Bu durum Allah'ın elçisi Zekeriyya'yı şaşırtır. Onun yanına, mabede her geldiğinde Hz. Meryem'in yanında rızıklar bulur. "Ey Meryem bu sana nereden? Geldi." diye ona sorar. Hz. Meryem de "Allah katından" diye cevap verir"⁸⁸.

Her türlü fitneden ve kötülüklerden temizlenmiş olarak ahlaklı bir hayat sürerek yetişen Meryem, Allah'ın emri doğrultusunda hazırlanmaktadır. Şeytan onun ruhuna sızacak hiçbir nokta bulamaz. Melekler ona, Allah'ın kendisini seçtiğini söyleyip şöyle seslenirler: "Ey Meryem! Allah seni seçti, seni tertemiz yarattı ve seni dünya kadınlarına üstün kıldı. Ey Meryem! Rabbine divan dur ve secdeye kapan ve rükû edenlerle beraber rükû et" derler"⁸⁹.

Hız. Meryem böyle bir ilahi seçenek için hazır ve tertemizdir. Çirkin hallerden, Yahudilerin iftiralarından uzaktır. Hiçbir kadında görülmemiş bir şekilde Hz. İsa'ya anne olması hasebiyle dünyadaki kadınların hepsinden üstün kılınmıştır. Hz. Meryem, devamlı Rabbinin huzuruna durur, dualar eder, secdelere kapanır, namaz kılar, iman ehli kimselerle beraber olurdu. Günlerini "Beyt-i Makdis"te ibadet ve dua ederek geçirirdi. Hz. Meryem, kalbine ilham geldiğini hisseder ve Allah'ın bu emirlerine uyardı"⁹⁰.

Meryem, Allah tarafından seçilir ve ilâhî emir için hazırlanır. Günlerini ibadet ederek Allah'ın emir ve yasaklarına uyarak geçirir. İbadet eden kimselerin yanında bulunarak onlarla birlikte her an ibadetle meşgul olur. Bu durum Meryem'in, Allah'a yaklaşmasını sağlar ve onu ilâhî emir için ruhen hazır hale getirir.

⁸⁷ Âl-i İmrân 3/37.

⁸⁸ Muhammad Ebu Zehre, *Hıristiyanlık Üzerine Konferanslar*, çev. Akif Nuri (İstanbul: y.y., 1978), 28.

⁸⁹ Âl-i İmrân 3/42-43.

⁹⁰ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Azim Yayıncılık, 1992), 2/360.

2.2. Hz. İ̇sâ'nın Meryem'e MüjdeleniŖi

Kur'an'da Hz. İ̇sâ ile ilgili bilgiler, henüz Hz. Meryem'in rahmine konulmadan önce onun Hz. Meryem'e müjdeleniŖi ile baŖlar. Daha sonra Meryem, annesi tarafından Beyt-i Makdis'in hizmetini yürütmek için Beyt-i Makdis'e verilir. Allah tarafından seçilmiŖ olan Meryem'i, korumak ve himaye etmekle Zekeriyya (a.s) görevlendirilir. Meryem, iffetli, tertemiz, namus abidesi bir genç kızdır. Bütün ihtiyaçları Allah tarafından karŖılanmaktadır. Çünkü ilâhî bir göreve mazhar olacaktır. Allah'ın güç ve kudreti ile bakire iken hamile kalır. Dünyaya geliŖi, insanları ŖaŖkına çeviren Hz. İ̇sâ'ya, anne olma görevi ona verilir. Hz. Meryem'in müjdeleniŖi ve sonrasını Kur'an'dan örnekler vererek anlatmaya çalıŖalım:

Dürüstlük ve fazileti ile tanınan, özellikle namusuna düşkünlüğünden örnek gösterilen Hz. Meryem'e, melekler gelerek Ŗöyle seslenirler: "...Ey Meryem! Allah seni seçip temizledi, dünyanın kadınlarından seni üstün tuttu"⁹¹ Hz. Meryem, Allah tarafından seçilir ve bütün dünya kadınlarından üstün kılınır. Bu özellik hiçbir kadına nasip olmaz. Allah, Meryem'in bir kadın olmasına rağmen Beyt-i Makdis'in hizmetine verilmesini kabul eder. Allah, sırf kendisine ibadet etsin diye onu baŖka meŖgalelerden uzaklaŖtırır ve çeŖitli nimetlerle ona lütufta bulunur. Onun geçimi mucizevî Ŗekilde, Allah tarafından karŖılanır. Meryem erkeklerin dokunmasından, hayızdan ve her türlü kötülüklerden uzak tutulur⁹².

Devam eden ayetlerde ise Hz.Meryem'e Ŗu Ŗekilde hitap edilir: "Ey Meryem! Rabbine gönülden boyun ey, secde et, rükû edenlerle birlikte rükû et... Melekler: "Ey Meryem! Allah sana, kendinden bir sözü, adı Meryem oğlu İ̇sâ olan Mesih'i, dünya ve ahirette Ŗerefli ve Allah'a yakın kılanlardan olarak müjdeler". İnsanlarla beŖikte iken de yetiŖkin iken de konuşacaktır ve o, iyilerdendir" derler. Bu durum karŖısında hayretlere düşen Meryem, Cenab-ı Hakk'a yönelerek: "...Rabbim bana bir beŖer dokunmamıŖken benim nasıl çocuğum olabilir?" der. Melekler: "Allah neyi dilerse yaratır. Bir iŖin olmasına hükmederse, yalnızca ona "Ol" der, o da hemen oluverir." derler⁹³.

Bilindiğı üzere melekler, insan hayatı ile ilgili iŖlerle Allah tarafından görevlendirilmiŖtir. İnsanların korunması, yaptıkları ibadetlerin yazılması, bağıŖlanması, ilhamları ve nihayet dünyadan ayrılması melekler aracılığı ile olmaktadır. Allah, Hz. İ̇sâ'yı yaratmayı isteyince, indinde, Cebrail'i Meryem'e gönderip hayat nefesini üflemele görevlendirir⁹⁴.

Meryem Suresi'nde müjdenin bildirilmesi Ŗöyle anlatılır: "Kitapta Meryem'i de zikret! Hani o, ailesinden ayrılıp doğıu tarafında bir yere çekilmiŖti; kendini

⁹¹ Âl-i İmrân 3/42.

⁹² Fahrüddin er-Razi, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. Lutfullah Cebeci vd. (Ankara: Akçağ Yayınları, 1993), 6/304-305.

⁹³ Âl-i İmrân 3/43-47.

⁹⁴ Yıldırım, *Mevcut Kaynaklara Göre Hıristiyanlık*, 15.

onlardan uzak tutuyordu; bu durumdayken kendisine vahiy meleğimizi gönderdik; bu melek ona eli yüzü düzgün bir insan kılığında göründü. (Meryem onu görünce): “Ben senden, O kuşatıcı rahmet ve esirgeme sahibine sığınırım, Eğer sorumluluk bilinci taşıyorsan (bana yaklaşma)” dedi. (Melek): “Ben yalnızca Rabbinden (gelen) bir elçiyim. Sana tertemiz bir oğul armağan etmek için geldim” dedi. (Meryem) “Bana daha hiçbir erkek dokunmamışken, nasıl bir oğlum olabilir? Üstelik ben iffetsiz bir kadın da değilim.” dedi. Melek: “Bu doğru.” (Ancak) “Rabbim dedi ki: Bu benim için kolay (ve böyle olduğu için de senin bir oğlun olacak) ve Biz onu insanlar için bir sembol ve aydınlatıcı bir bağış kılacağız.” Ve bu (Allah tarafından) önceden hükme bağlanmış bir şeydi: Bunun için de, (Meryem) ona hamile kaldı ve onunla birlikte uzak bir yere çekildi.”⁹⁵.

Yaratılıştan bir kısım özellikleri kendisinde barındıran Hz. Meryem'in bir erkekle cinsel ilişki yaşamadan hamile kalması ve Hz. İsa'yı doğurması ilgi çekici mucizelerden biri tanesidir. Kur'an'da bahsedilen bu olayın ilâhî yöntemin mükemmel uygulanmasıyla geçirdiği merhaleler sıralanarak aşama aşama sonuca varılmaktadır. Meryem önce Süleyman Mabedine adanır ve böylelikle ilk yaşlarından itibaren ruhani bir hazırlığa tâbî tutulur. Zekeriyâ peygamberin terbiyesi ile eğitilsin diye yanına verilir. Allah tarafından görevlendirilen hikmet sahibi ve başarılı olan bir peygamberin ilgisi ve eğitimi ile olgunlaşır. Aldığı eğitim ve terbiye sayesinde Allah'a gönülden bağlanır, manevi açıdan güçlenir. Kendi çağındaki kadınlara göre seçilip övülür ve Allah katında değerlendirir⁹⁶.

Aşamalı bir biçimde tecelli eden ve her türlü sıkıntıya karşı Meryem'i rûhî olarak hazırlayan ilâhî eğitim böylece devam eder. Hz. Meryem'in Hz. İsa'ya hamile kalması ve sonrası Kur'an-ı Kerim'de şu şekilde ifade edilmektedir: “Meryem ona hamile kaldı. Onunla uzak bir yere çekildi. Doğum sancısı onu bir hurma ağacının dibine getirdi: “Keşke bundan önce ölseydim, unutulup gitseydim.” dedi. Onun altından (Ruh) ona şöyle seslendi: “Üzülme! Rabbin içinde bulunana şerefli kılmıştır.” Hurma dalını kendine doğru silkele, üzerine olmuş taze hurma dökülsün, ye, iç, gözün aydın olsun! Eğer insanlardan birini görürsen ben Rahman için oruç adadım, bugün hiçbir insanla konuşmayacağım.” de. Meryem onu taşıyarak kavmine getirdi: “Ey Meryem!” dediler. “Sen tuhaf bir iş yaptın. Ey Harun'un kız kardeşi! Baban kötü bir kimse değildi, annen de iffetsiz değildi.” dediler. Meryem, konuşmaları için onu gösterdi. “Beşikteki bebekle nasıl konuşuruz?”⁹⁷ derler.

Hz. Meryem, Hz. İsa'yı doğurup kavminin yanına gelince bu olay kavmi için akıl almaz bir durum olur. İnsanlar tarafından tertemiz ahlaklı ve bakire bilinen Hz. Meryem'in böyle bir durumla karşı karşıya kalması onları hayret içinde bırakır.

⁹⁵ Meryem 19/16-22.

⁹⁶ Celal Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri* (İzmir: Anadolu Yayınları, 1986), 2/38.

⁹⁷ Meryem 19/22-26.

Meydana gelen olay insanlar tarafından garip ve tuhaf karşılanır. Çünkü Hz. Meryem evli değildir. Bundan dolayı kavmi tarafından zina suçu ile suçlanır.

Allah, Hz. Meryem'e öyle bir mucize yollayacaktır ki kendisini itham etmek isteyenler hayretler içinde kalacaklardır. Öyle güçlü bir olay ki ithamı kökten yok edecek ve Hz. Meryem'in temizliğine delil olacaktır. Böylelikle karşılaştıkları olayla Hz. Meryem'in kuşkusuz ahlaklılığına inanacaklardı⁹⁸.

Daha yeni doğan beşikteki bebek aniden konuşmaya başlar. Hz. Meryem kendisine, böyle bir durumun nasıl olduğunu soranlara, bebeği işaret ederek onunla konuşun, der. Bunun üzerine Hz. Îsâ: "Ben Allah'ın kuluyum, bana kitap verdi, beni peygamber seçti" "beni bulduğum her yerde insanlara yararlı kıldı. Sağ olduğum sürece bana namaz kılmayı, zekât vermeyi emretti" "Beni, anneme başkaldıran bir zorba yapmadı." "Doğduğum günde, öleceğim günde ve diri olarak kaldırıldığım günde bana esenlik vermiştir." der⁹⁹.

Hz. Îsâ, annesini savunmak ve onun suçsuz olduğunu kanıtlamak için Allah'ın güç ve kudreti ile beşikte iken konuşur ve kendisinin: "Allah'ın kulu ve peygamberi olduğunu"¹⁰⁰ söyler. Bunu duyanlar şaşkına dönerler. Meryem'in suçsuzluğuna inanırlar fakat çocuğun, dünyaya babasız olarak gelişini bir türlü anlayamazlar. Allah, onlara güç ve kudretini gösterir ama dünyaya sadece maddî anlamda bakmaları dolayısı ile bir türlü bu olaydaki sırrı çözemezler. Daha önce Âdem (a.s)'ı anne ve babasız yaratan Allah, istediğinde babasız da yaratabilirdi. Mucizeyi bir türlü anlamak istemezler ve doğum olayının arkasında bir art niyet ararlar. Hz. Meryem'e atılan iftiralara karşı Allah, onu yalnız bırakmayıp mucizevî bir şekilde Hz. Îsâ'yı bir bebek olmasına rağmen konuşturur ve Hz. Meryem'i zalimlere karşı korur.

2.3. Hz. Îsâ'nın, İsrailoğullarını Dine Davet Edişi

Hz. Îsâ'nın tebliğ vazifesinin özeti, Kur'an-ı Kerim'de şöyle ifade edilmektedir: "Benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı olarak size haram kılınan bazı şeyleri helâl yapayım diye gönderildim. Size Rabb'inizden bir mucize getirdim, o halde Allah'tan korkun, bana itaat edin. Allah, benim de Rabb'im, sizin de Rabb'inizdir, O'na kulluk edin, doğru yol budur." Îsâ onlarda inkârı sezince: "Ben, Allah yolunda ilerlerken bana kim yardımcı olacak." der. Havariler: "Biz, Allah yolunun yardımcılarıyız; Allah'a inandık, sen de şahit ol ki bizler müslümanlarız." derler. "Rabb'imiz, senin indirdiğine inandık, peygambere uyduk, bizi şahitlerle beraber yaz, (Muarızlar) hile yaptılar, Allah da onların hilelerine

⁹⁸ Ebu Zehre, *Hıristiyanlık Üzerine Konferanslar*, 30-31.

⁹⁹ Meryem 19/29-31.

¹⁰⁰ Meryem 19/30.

karşılık verdi, hilelerini boşa çıkardı. Çünkü Allah hile yapanların cezasını en iyi verendir."¹⁰¹.

Hiz. İsa, insanları hayretler içerisinde bırakacak, onların şaşkınlıklarına sebep olacak ve peygamberliğini kabul etmeyenleri aciz bırakacak mucize ve delillerle peygamber olarak gönderilir. Onun gönderilmiş olduğu kavim azgınlık ve sapıklıkta çok ileri gitmiştir. Kalpleri ve ruhları katılaşmıştır. İmansızlıklarında inat eden bir topluluk olması sebebiyle Hiz. İsa'nın ağır bir görevi vardır. Aralarında dini gelenek ve adetleri bilenler fazla gibi olmasına rağmen bu gelenekler dış görünüm ve şekilden ibaret olarak kalmaktaydı. Dinî gelenek ve adetlerin özüne ve gayesine yönelmemektedirler. Hatta bunların aralarında iyi şeyler yapmak ve hayır işlemekten bile imtina edenler vardır. Hiz. İsa tebliğ görevine başlayarak Yahudileri bu dış görünümlere ve şekillere aldanmak yerine iman etmeye davet edince bu şekilperestler alıştıklarından vazgeçmek istemezler ve Hiz. İsa'ya tepki gösterirler¹⁰².

Hiz. İsa'nın muhatabı olan Filistin ahalisinin çoğunluğu onun peygamberliğini tasdik ve kendilerine telkin etmek istediği ahlak ilkelerine göre hareket etmezler. Hiz. İsa, aralarında çok az bir süre kalmış olmasına rağmen onun, kaldıkları bölgeden gitmesini beklerler. Yahudi kavmi maddeyi putlaştıran bir kavimdir. Mabedin koruyucuları ve din adamları bile paraya ve çıkarlarına aşırı düşkün idiler. Arzu ve heveslerine esir olmuşlardır. Halkın mabetler için getirdiği kurbanları kendileri için kullanmaktadırlar. Yoksul ve muhtaç olan halktan en yüksek dini vergileri almaktadırlar. Hiz. İsa'nın tebliğ vazifesine başlayıp insanları doğruya davet etmesi ve insanlara yanlışları anlatması, onların bu hallerini tehdit etmektedir¹⁰³.

Kur'an, Hıristiyanların Hiz. İsa'ya yaklaşımlarına da yer vermektedir. Konuyla ilgili ayetler gayet açıktır. "Biz Hıristiyanız" diyenlerinden kesin bir taahhüt almıştık ama onlar da akıllarında tutmaları emredilen şeylerin çoğunu unuttular; bu nedenle, onların arasında Mahşer gününe kadar (sürecek) düşmanlık ve kini artırdık. Ey Kitab-ı Mukaddes'in izleyicileri! Şimdi size, (kendi kendinizden) gizlediğiniz Kitap'ın birçoğunu açıklamak ve bir kısmını da başlatmak amacıyla elçimiz gelmiştir. Şimdi Allah'tan size bir ışık ve apaçık bir ilahî kelâm ulaşmıştır"¹⁰⁴.

Yüce Allah, Hıristiyanlardan peygamberi vasıtasıyla, buyurduklarına uyacaklarına dair söz alır. Hıristiyanlar Hiz. İsa'ya her konuda itaat edecekleri hakkında biat ederler. Fakat daha sonra Allah'ın emir ve yasaklarını unuturlar. Allah'ın sözlerini, işlerine geldiği şekilde yorumlarlar. Hakk'ın emirlerini terk etme

¹⁰¹ Âl-i İmrân 3/50-54.

¹⁰² Elmalılı, *Hak Dinî Kur'an Dili*, 2/369.

¹⁰³ Ebu Zehre, *Hıristiyanlık Üzerine Konferanslar*, 41.

¹⁰⁴ el-Mâide 5/14-15.

sebebiyle Allah, onları birbirlerine düşman eder. Allah'ın emirlerini terk edenlerin kalplerine dünya ihtirası ve sevgisi girer. Dünya ihtirası ve sevgisi de düşmanlığa sebep olur¹⁰⁵.

Hız. İsa'yı çok az kimse kabul edip kendisine inanır. Yahudiler ona inanmamakla da kalmayıp halkın Hız. İsa'nın davetine kulak vermesini engellerler. Bütün engellemelere rağmen halk Hız. İsa'nın yanında yer alır ve söylediklerine inanır. Yahudiler kurdukları tuzak ve hilelerin yeterli olmadığını fark ederler. Yeni hile ve oyunlar hazırlamaya başlarlar. Romalı yöneticileri Hız. İsa'nın aleyhinde kışkırtırlar. Yahudi bölgesinin kontrolünü elinde bulunduran Romalı yöneticiler, Yahudilerin kendi aralarındaki dini sorunlara karışmamaktadırlar. Yahudiler ise Romalı yöneticilerden devamlı olarak Hız. İsa'nın yıldırılması hatta bu görevinden vazgeçmesi için ölümle tehdit edilerek korkutulmasını isterler. Bu konuda Romalı yöneticileri aldatırlar ve Hız. İsa'nın yanına onun hakkında bilgi vermesi için adamlar yerleştirirler. Onun Romalı yöneticilere karşı işler yapıp yapmadığını, bir şey söyleyip söylemediğini araştırırlar; herhangi bir durumda hemen Romalı yöneticilere olayları anlatırlardı. Fakat Hız. İsa'dan Romalı yöneticilere karşı hiçbir olumsuz söz işitmediler. Çünkü Hız. İsa, insanların hidayete ermesi için ahlaki ilkeleri anlatmaktadır. Önce insanı ıslah etmeyi temenni etmektedir. Romalı yöneticilerin işlerine hiç karışmamıştır. Yahudiler hilelerinin netice vermediğini görünce Hız. İsa'nın hakkında yalanlar söyleyerek ona iftira ederler ve sonunda Hız. İsa'nın yakalanıp hakkında idam kararı alınmasına sebep olurlar¹⁰⁶.

Hız. İsa, İsrailoğullarını içinde buldukları dalaletten kurtarmak ve kurtuluşa ermelerini sağlamak için Allah tarafından görevlendirilen peygamberdir. Hız. İsa, tebliğ vazifesine başlayıp dini yaymaya çalışırken menfaatlerinin ellerinden kayıp gideceğini düşünen Yahudi din bilginleri ve ileri gidenleri birçok tuzak kurarak Hız. İsa'nın tebliğ ettiği dine saldırıda bulunurlar. Yahudilerin kışkırtması ile Romalı yöneticiler de Hız. İsa'ya düşmanlık yaparlar. Hız. İsa, doğruları anlattıkça etrafında insanlar toplanır ve söylediklerini kabullenirler. Bunun üzerine, Hız. İsa'ya düşmanlık besleyenlerin zulümleri bir kat daha artar ve ona birçok iftiralarda bulunarak hayatına kastederler. Ama Allah, zalimlerin elinden peygamberini kurtarır, onlara güç ve kudretini bir kez daha gösterir.

2.4. Hız. İsa'nın Çarmıha Gerilmesi Meselesi

Kur'an'da peygamberlerin kıssaları anlatılırken genel olarak onların tebliğ esnasında sıkıntıları dile getirilir. Allah, gönderdiği dini insanlara anlatmaları için peygamberler görevlendirir. Hız. İsa da bir peygamberdir ve dini tebliğ ederken dışlanır ve işkencelere maruz kalır. İsrailoğulları önceki peygamberlere yaptıkları

¹⁰⁵ Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri* (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1997), 2/491.

¹⁰⁶ Ebu Zehre, *Hıristiyanlık Üzerine Konferanslar*, 42.

zulümleri, Hz. İsa'ya da yaparlar. İşkence ve zulmetmeleri o kadar ileri düzeye ulaşır ki sonunda onu öldürme teşebbüsüne kadar giderler. Fakat Allah, Hz. İsa'yı korur ve Yahudilerce öldürülmesine engel olur. Bu olay Kur'an-ı Kerim'de şu şekilde ifade edilmektedir:

“Biz Allah'ın elçisi Meryem oğlu İsa Mesih'i öldürdük! Demelerinden ötürü kendilerini yıldırım çarptı. Oysa onu öldürmediler ve asmadılar. Fakat öldürdükleri, kendilerine İsa'ya benzer gösterildi. Onun hakkında ayrılığa düşenler, ondan yana tam bir kuşku içindedirler. O hususta bir bilgileri yoktur, sadece zanna uyuyorlar. Onu yakinen öldürmediler, onu öldürdüklerini kesinlikle bilemezler. Hayır, Allah O'nu, kendisine yükseltti. Allah güçlüdür, hüküm ve hikmet sahibidir”¹⁰⁷.

Yahudiler, Hz. İsa'yı öldürdüklerini iddia etmektedirler. Hıristiyanlar da Hz. İsa'nın çarmıha gerilerek yani haç şeklinde birbirine bağlanan tahtalara, ellerinden ve ayaklarından çivilenerek öldürüldüğüne fakat defnedildikten sonra bedeniyle kalktığına ve göğe çıkarıldığına inanırlar. “Biz Allah'ın elçisi Meryem oğlu İsa Mesih'i öldürdük demelerinden...”¹⁰⁸ ayetinde Yahudilerin, Hz. İsa'ya “Allah'ın elçisi” demeleri, onların Hz. İsa ile bu şekilde alay ettiklerine delil olduğu gibi Hz. İsa'nın, insanlara kendisinin yalnız resul olduğunu söylediğine, Hıristiyanların sandıkları gibi tanrılık iddia etmediğine de delil olarak gösterilebilir. “Onu öldürmediler, onu asmadılar fakat onlara benzer gösterildi...”¹⁰⁹ Yahudilerin tahrikleri sonucu Romalı yöneticiler, İsa zannettikleri bir kişiyi, İsa diye öldürdüler veya astılar¹¹⁰.

Diğer bir ayette konu şöyle anlatılır: “Ey İsa, ben senin canını alacağım, seni bana yükselteceğim, seni inkâr edenlerden temizleyeceğim ve sana uyanları da kıyamet gününe kadar, inkâr edenlerin üstünde tutacağım”¹¹¹. Bu ayeti kerimeyi müfessirler farklı yorumlarlar: Fahrettin er-Razi ayette: Allah'ın, Hz. İsa'yı öldürmeleri için Yahudilere bırakmayacağını ve ömrünü tamamlayacağını, bütün bunlardan sonra vefat ettireceğini, göğe yükselteceğini ve onu koruyacağını, ifade eder¹¹². Celaluddin es-Suyûti: vefatın uyku anlamında olduğunu, dolayısıyla Hz. İsa'nın göğe yükseltildiğini ve kıyametten önce geleceğini savunmaktadır¹¹³. Mevdudî ise: “vefat” görevden alma anlamında mecazî olarak kullanılır demektedir¹¹⁴. Muhammed Hamdi Yazır: “Müteveffike” kelimesinin insana taalluk

¹⁰⁷ en-Nisâ 4/157-158.

¹⁰⁸ en-Nisâ 4/157.

¹⁰⁹ en-Nisâ 4/157.

¹¹⁰ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 2/396.

¹¹¹ Âl-i İmrân 3/55.

¹¹² Razi, *Tefsîr-i Kebîr*, 6/347-349; 8/407-408.

¹¹³ Celaleddin es-Suyuti, *Tefsiru'l - Celâleyn* (Dimaşk: y.y., 1964), 76, 135.

¹¹⁴ Ebu'l A'lâ Mevdûdî, *Tefhimu'l Kur'ân*, çev. Muhammed Han Kayanî vd. (İstanbul: İnsan Yayınları, 1996), 1/262.

ettiği zaman vefat ettirmek anlamına geldiğini, “Seni, Yahudilerin elinden kurtaracağım ve semaya kaldıracacağım ecelin gelince seni ben vefat ettireceğim” şeklinde ifade eder¹¹⁵. Görüldüğü üzere İslam uleması eserlerinde, Hz. İsa'nın vefatı konusunda çeşitli yorumlar yaparlar ve ortak bir karara varamazlar¹¹⁶.

Yine tartışma konusu olan, Hz. İsa'nın nüzulü meselesinde ise; Kur'an'da, Hz. İsa'nın doğumundan itibaren hayat hikâyesine çeşitli yerlerde temas edilmesine rağmen kıyametten önce geleceğine dair net bir ifadeye rastlanmamaktadır. Fakat müfessirler bazı ayetleri¹¹⁷ bu anlama gelecek şekilde yorumlamaktadırlar: “....İsa, beşikte ve yetişkinlikte (kehl) insanlarla konuşacaktır.”¹¹⁸ Kehl: Kuvvetini toplamış, gençliği kemale ermiş olan anlamındadır. Genellikle otuz yaşından sonrası için kullanılmaktadır¹¹⁹.

İsa'nın kıyametten önce geleceğini (nüzul) kabul edenler, “Kehl” kelimesini, Hz. İsa'nın nüzulüne yorarlar. Hz. İsa'nın bebek iken konuşması nasıl mucize olduysa, olgunluğa ulaştığı çağdaki konuşması da olağanüstü olmalıdır. Öyleyse Hz. İsa'nın olgunluk çağındaki konuşması, kıyamet günü tekrar geleceği günlerdeki konuşması olmalıdır. Hz. İsa'nın tekrar gelişini kabul etmeyenler ise “Kehl” kelimesiyle Hz. İsa'nın ölmeden önceki yetişkinlik dönemini anlamaktadırlar¹²⁰.

Fakat “Kehl” ifadesinden hareketle Hz. İsa'nın nüzulünü ispata çalışmak pek isabetli bir görüş değildir. Çünkü Hz. İsa, “kehl” ile ifade edilmeye çalışılan yaşına zaten gelir ve İsrailoğullarına tebliğde bulunur. Hz. İsa'nın vefat ettirilip göğe yükseltilmesi Kur'an'da teşâbühe girebilecek bir niteliğe sahiptir. Her iki görüşe de delil olabilecek ayetlerde nisbî bir kapalılık vardır. Bununla birlikte Hz. İsa'nın öldüğüne dair deliller, gerçeğe daha yakın ve daha isabetli görünmektedir. Kur'an'da Hz. İsa'nın döneceğine dair açık ve kesin bir ayet bulunmamaktadır.¹²¹

Allah tarafından seçilip görevlendirilen Hz. İsa, tebliğ vazifesini yerine getirirken birçok işkence ve şiddete maruz kalır. Hz. İsa'dan kurtulmak isteyen Yahudiler, onu öldürmek için teşebbüste bulunmalarına rağmen Allah, onlara bu fırsatı vermez ve peygamberini onların elinden kurtarır. Yukarıdaki ayetlerden

¹¹⁵ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 2/371-374.

¹¹⁶ Kenan Has, “Hz. İsa ve Tarihsel Yaşamın Bilgi Kaynakları”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 (2000), 203-204. Ayrıca bu konuda detaylı bilgi için bk. Ramazan Biçer, *İslam Kelamcılarının Göre İncil* (İstanbul: Gaye Kitabevi, 2004).

¹¹⁷ en-Nisâ 3/159; ez-Zuhruf 43/61.

¹¹⁸ Âl-i İmrân 3/46. el-Mâide 5/110.

¹¹⁹ Mehmet Yaşar Soyalan, *Elmalılı Tefsirinde Kur'an'î Terimler ve Deyimler* (İstanbul: Ağaç Yayınları, 2003), 190.

¹²⁰ Mehmet Ünal, “Tefsir Kaynaklarına Göre Hz. İsa'nın Ölümü Ref'i ve Nüzûlü Meselesi”, *İslâmiyât* 3, 4 (2000), 142-144.

¹²¹ Ünal, “Tefsir Kaynaklarına Göre Hz. İsa'nın Ölümü Ref'i ve Nüzûlü Meselesi”, 146; Recep Önal, *Ebû Mansûr el-Mâtürîdîye Göre İslam Dışı Dinler* (Bursa: Emin Yayınları, 2013), 344 vd.

anlaşılacağı üzere; Hz. İsa'nın öldürülmediği, asılmadığı, fakat ona benzetilen birinin öldürüldüğü ve asıldığı, Hz. İsa'nın öldürülmesi veya asılması hakkındaki sözlerin, bir şüpheden, bir zandan doğduğu, onu öldürdüklerine dair kesin bilgilerinin olmadığı, Allah'ın onu kendisine yükselttiği anlaşılmaktadır. Hz. İsa'nın yükseltilmesinin mahiyeti yıllarca ilâhiyatçılar tarafından tartışılmasına rağmen kesin bir kanaate ulaşılamamıştır.

Sonuç

Hz. İsa'nın yaşamı hakkında bilgi alabileceğimiz en önemli Hıristiyan kaynakları İnciller; İslamî kaynaklar ise Kur'an ve tefsir kitaplarıdır. İsa'nın doğumu olağanüstü bir şekilde meydana gelir. Bir çocuğun dünyaya gelebilmesi için anne ve babaya ihtiyaç duyulurken onun doğumu ilâhî bir müdahale ile babasız olarak gerçekleşir. Meryem, İsa'ya hamile kaldığında genç bakire bir kızdır. İsa, anne ve babanın birleşmesi ile değil, Tanrı'nın müdahalesi ile dünyaya gelir.

Matta ve Luka İncilleri, İsa'nın soy kütüğünü vererek ve doğum olayını anlatarak çocukluk yıllarından kısaca bahsetmektedir. Markos ve Yuhanna İncilleri'nde ise, İsa'nın doğumu ve çocukluk yılları hakkında bir bilgi bulunmamaktadır.

İncillerde yer alan İsa'nın şahsiyeti ile ilgili bilgilerin bir kısmı İncillerin hepsinde, bir kısmı da sadece birinde veya ikisinde geçmektedir. Yine İsa'nın şahsiyetinin büyük bir kısmı İncillerin hepsinde aynı şekilde anlatılırken, bir kısmında ise farklılıklar bulunmaktadır. İsa, Yahudi olarak doğar ve Filistin bölgesinde yaşar. Tebliğ vazifesine başladığında yaklaşık otuz yaşındadır. Görevi üç yıl kadar kısa sürer. O, olağanüstü bir şekilde dünyaya gelir, tebliği sırasında birçok mucizeler gösterir. Yahudilerin kışkırtmasıyla, Romalılar tarafından çarmıha gerilerek öldürülür. Fakat mucizevî bir şekilde tekrar dirilir. Aslında İsa'nın öldürülmesinin asıl sebebi siyasîdir. Roma mahkemesinde dinî suçlamaların bir ağırlığının olmadığını bilen Yahudi ileri gelenleri, onu siyasî olarak suçlayıp ceza almasını isterler. İsa'yı, imparatorluğa karşı olan bir devrimci, halkı vergi ödememesi için kışkırtan ve kral olduğunu iddia eden, imparatorun konumunu ve gücünü tehdit eden bir kişi olarak tanıtır. Yahudi ileri gidenleri bu planlarında başarıya ulaşırlar ve İsa'nın öldürülmesini isterler. Fakat Pilatus, İsa'yı öldürmek istememesine rağmen Yahudi ileri gelenlerinin baskısına dayanamayarak onların isteğini yerini getirir. Yahudi ileri gidenleri tarafından huzursuzluk çıkaran toplumun huzurunu bozan ve insanları Romalılara karşı kışkırtan birisi olarak tanımlanan İsa, Romalılar tarafından suçlanıp çarmıha gerilerek öldürülür.

Hıristiyanlar, İsa'yı teslisi oluşturan üç tanrısal varlıktan birisi olarak görmektedirler. Onun "Oğul" olarak tanrısal bir cevhere sahip olduğuna, insanların kurtuluşu için insan şeklinde tecessüd ettiğine, yeryüzünde hukuka bağlı bir insan şeklinde yaşayarak çile çektiğine ve insanlığın temizlenmesi için çarmıha gerilerek

kanını akıttığına inanırlar. Çarmıhta ölen Tanrı İsa gömüldükten üç gün sonra mezardan çıkarak semaya yükselir ve orada tanrısal krallığını ilan eder. Ahir zamanın sonunda Mesih olarak dünyaya gelecek ve yeryüzünde tanrının krallığını kuracaktır.

Kur'an-ı Kerim ise, Hz. İsa'nın olağanüstü bir şekilde doğuşunu anlatmadan önce Hz. Meryem'in iffetli, temiz ve üstün bir kadın olduğundan bahsetmektedir. Daha sonra Hz. İsa'nın doğumu üzerinde durmaktadır. Kur'an'da Hz. İsa'dan, insanlara Allah'tan bir rahmet olarak gönderilen ve Ruh'u'l-Kudüs (Cebrail) ile desteklenen, konuşan bir delil olarak bahsedilmektedir. Kur'an'da Hz. İsa'nın şahsiyeti hakkında detaylı bir şekilde bilgi verilmemiştir. Hz. İsa, Kur'an'da İbn Meryem ve Mesih şeklinde zikredilen, kendisine İncilin verildiği, Hz. Muhammed'i müjdelediği bildirilen, "Allah'tan bir ruh ve kelime" olarak tavsif edilen, ancak kul olduğu vurgulanan bir peygamberdir.

Kur'an'a göre Hz. İsa babasız bir şekilde dünyaya gelir. Annesi Meryem evlenmediği halde, Allah'ın kudreti ile Hz. İsa'ya hamile kalır. Onun dünyaya gelmesi büyük bir mucize olur. Yahudiler bu durumu anlayamayarak, Meryem'i iffetsizlik ve zina suçu ile suçlarlar ve cezalandırmak isterler. Fakat Hz. İsa beşikte iken Allah'ın gücü ve kudreti ile konuşarak annesinin suçsuz olduğunu söyler, onu Yahudilerin zulüm ve işkencesinden kurtarır. Kur'an-ı Kerim bu durumu açık bir şekilde ifade etmektedir. Kur'an'da Hz. İsa ile ilgili bilgiler, henüz Hz. Meryem'in rahmine konulmadan önce onun Hz. Meryem'e müjdelenişi ile başlar. Meryem, annesi tarafından Beyt-i Makdis'in hizmetine adanır. Allah tarafından seçilmiş olan Meryem'i, korumak ve himaye etmekle Zekeriyya (a.s) görevlendirilir. Meryem, iffetli, tertemiz, namus abidesi bir genç kızdır. Bütün ihtiyaçları Allah tarafından karşılanmaktadır. Çünkü ilâhî bir göreve mazhar olacaktır. Allah'ın güç ve kudreti ile bakire iken hamile kalır. Dünyaya gelişi, insanları şaşkına çeviren Hz. İsa'ya, anne olma görevi ona verilir. Dürüstlük ve fazileti ile tanınan, özellikle iffetine düşkünlüğünden namus timsali olarak gösterilen Meryem, Allah tarafından seçilir ve bütün dünya kadınlarından üstün kılınır. Bu özellik hiçbir kadına nasip olmaz. Allah, Meryem'in bir kadın olmasına rağmen Beyt-i Makdis'in hizmetine verilmesini kabul eder. Allah, sırf kendisine ibadet etsin diye onu başka meşgalelerden uzaklaştırır ve çeşitli nimetlerle ona lutûfta bulunur. Onun geçimi mucizevî şekilde, Allah tarafından karşılanır. Meryem erkeklerin dokunmasından, hayızdan ve her türlü kötülüklerden uzak tutulur.

Hıristiyan itikadında Hz. İsa, birçok Hıristiyan'ın temel inancı olan teslis (üçleme)yi oluşturan unsurlardan biri olarak görülmektedir. Onlara göre Hz. İsa bir peygamber değil, ezelden beri var olan Tanrı sözü, Tanrı ile özde bir olan Tanrı'nın oğludur. Yine Hıristiyan inancına göre İsa, aslen Tanrı ile beraber olduğu halde, Hz. Âdem'in cennetten kovulmasından sonra günahla yaşayan insanları günahlarından arındırarak kurtarmak için dünyaya gelmiş ve insan tabiatını almış olan Tanrı olarak tanıtılmaktadır. Fakat İsa gösterdiği mucizelerinden önce Allah'a dua ederek kendisinin, Hıristiyanların iddia ettiği gibi Tanrı, ya da Tanrının oğlu

olmadığını kanıtlamıştır. İncillerde anlatıldığına göre İsa'nın hayatının pek çok safhası mucizelerle dolu olarak geçmiştir. Ancak günümüz Hıristiyanlarının dedikleri gibi bu mucizeler, İsa'nın Tanrı'nın oğlu olduğunu değil, Yuhanna İncili'nde: "Ben kendiliğimden bir şey yapamam. İşittiğim gibi hükmederim ve benim hükmüm doğrudur. Zira ben kendi irademi değil fakat beni gönderenin iradesini ararım." şeklinde geçen ifadeye göre onun kendiliğinden bir şey yapamayan ancak Allah'ın dilemesiyle birçok mucizeyi gerçekleştirebilen bir peygamber olduğu ortaya çıkmaktadır.

Kur'an-ı Kerim, Hıristiyanların yanlış inançlarını düzeltmeyi hedeflemiştir. Buna göre Hz. İsa'nın hayatı ve şahsiyeti bir masal ve öykü değil, insanların ders almaları, kendilerine rehber yapmaları gereken bir peygamberin hayatı ve şahsiyetidir. Hz. İsa göstermiş olduğu mucizelerle peygamberliğini ispatlamış ve insanlara Allah'ın sonsuz güç ve kudretini göstermiştir.

Kaynakça/References

- Ateş, Süleyman. *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1989.
- Aydın, Mahmut. "Yahudi Bir Peygamberden Gentile Tanrıya". *İslamiyat* 3/4, (2000), 47-74.
- Aydın, Mehmet. *Hıristiyan Kaynaklarına Göre Hıristiyanlık*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.
- Baird, William. "The Gospel According To Luke". *In The Interpreter's One of the Bible Including the Apocrypha with General Articles*, ed. By. Charles N. Laymon. Nashville, TN: Abingdon Press, 1971.
- Biçer, Ramazan. *İslam Kelamcılarına Göre İncil*. İstanbul: Gaye Kitabevi, 2004.
- Bucaille, Maurice. *Müsbet İlim Açısından Tevrat, İnciller ve Kur'an*. çev. M. Ali Sönmez. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1998.
- Ebu Zehre, Muhammad. *Hıristiyanlık Üzerine Konferanslar*. çev. Akif Nuri. İstanbul: b.y. 1978.
- Eliade, Mircea - Couliano, Ioan P.. *Dinler Tarihi Sözlüğü*. çev. Ali Erbaş. İstanbul: İnsan Yayınları, 1997.
- Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır. *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Azim Yayıncılık, 1992.
- Erbaş, Ali. *Hıristiyanlıkta İbadet*. İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2003.
- Erbaş, Ali. *Hıristiyan Ayinleri*. İstanbul: Nûn Yayıncılık, 1998.
- Güç, Ahmet. "Kur'an'ı Kerim'e Göre Hz. Meryem ve İsâ". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/3 (1991), 216.
- Gündüz, Şinasi. *Din ve İnanç Sözlüğü*. Ankara: Vadi Yayınları, 1998.
- Harman, Ömer Faruk. "İsâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/ 466-467. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2002.
- Has, Kenan. "Hz. İsâ ve Tarihsel Yaşamın Bilgi Kaynakları". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 (2000), 203-204.
- Hıck, John. "Hıristiyanların İsâ'yı Algılama Biçimi ve Bunun İslâm'ın Anlayışıyla Karşılaştırılması". çev. Şaban Ali Düzgün, *İslâmiyat* 3/4 (2000), 75.
- Jacob, Xavier - Lannitto Luigi - HİDİROĞLU, Nilay. *Hıristiyan İnanç*. çev. Leyla Alberti. İstanbul: Ohan Matbaacılık, 1994.
- Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, çev. Halil Altuntaş – Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 12. Basım, 2011.
- Macdonald, William. *Kutsal Kitap Yorumu*. çev. Filiz Akyüz - M. Uysal. İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 2000.

-
- Mathews, Shailler - Smith, Gerald Birney. *A Dictionary of Religion and Ethics*, New York: The Macmillan Company, 1923.
- Mcdowell, Josh - Larson, Bart. *Mesih İsa'nın Tanrılığı*. çev. Fikret Böcek. İstanbul: Zirve Yayınları, 2002.
- Mevdûdî, Ebu'l Al'â. *Tefhimu'l Kur'an*. çev. Muhammed Han Kayanî vd. İstanbul: İnsan Yayınları, 1996.
- Milne, Bruce. *Tanrı Öğretisi*. çev. Levent Kınran. İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 1995.
- Önal, Recep. *Ebû Mansûr el-Mâtürîdîye Göre İslam Dışı Dinler*. Bursa: Emin Yayınları, 2013.
- Pelâtre, Mgr. Louise. *Katolik Kilisesi Din ve Ahlâk İlkeleri*. çev. Dominik Pamir. İstanbul: 1893 Filmcilik Ltd. Şti., 2000.
- Râzî, Fahrüddîn. *Tefsîr-i Kebîr. (Mefâtihu'l- Gayb)*. çev. Lutfullah Cebeci vd. Ankara: Akçağ Basın Yayın Pazarlama Anonim Şirketi., 1993.
- Renan, Ernest. *İsa'nın Hayatı*. çev. Ziya İhsan. İstanbul: MEB. Yayınları, 1997.
- Sarıkcıoğlu, Ekrem. *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*. Isparta: Fakülte Kitapevi, 2002.
- Soyalan, Mehmet Yaşar. *Elmalılı Tefsirinde Kur'an'î Terimler ve Deyimler*. İstanbul: Ağaç Yayınları, 2003.
- Sönmez, Zekiye. "İnciller ve Kur'an Işığında Hz. İsa". *Dinler Tarihi Araştırmaları Sempozyumu* 3. ed. Abdurrahman Küçük vd. Ankara: Dinler Tarihi Yayınları, 2002.
- Suyûtî, Celaleddin. *Tefsiru'l- Celâleyn*. Dımaşk: y.y. , 1964.
- The New Testament*. İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 2. Basım, 2000.
- Tümer, Günay. *Hıristiyanlıkta ve İslâm da Hz. Meryem*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.
- Ünal, Mehmet. "Tefsir Kaynaklarına Göre Hz. İsa'nın Ölümü Ref'i ve Nüzûlü Meselesi". *İslamiyat* 3/ 4, (2000), 142-144.
- Üzüm, Hamza. "Kitab-ı Mukaddes'te Din Algısı", *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15 (2015), 182-185.
- Yıldırım, Suat. *Mevcut Kaynaklara Göre Hıristiyanlık*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1988.
- Yıldırım, Celal. *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*. İzmir: Anadolu Yayınları, 1986.
- Zitelmann, Arnulf. *Dünya Dinleri*. çev. Nafer Ermiş. İstanbul: İnkılâp Kitapevi, 2003.

